

PREDGOVOR

»Sve za vjeru i za Domovinu«

Dvjesto godina nakon rođenja i 110 godina nakon smrti Josipa Jurja Strossmayera bez oklijevanja možemo prihvatiti mišljenje jednog hrvatskog povjesničara koji kaže: »Rijetko tko je tako obilježio svojom osobnošću pola stoljeća nacionalnu povijest kao što je biskup Strossmayer obilježio povijest hrvatskog naroda.«¹ Doista, »Josip Juraj Strossmayer jedinstvena je pojava u hrvatskoj politici i kulturi XIX. stoljeća. Visoki crkveni dostojanstvenik, a ujedno ideolog i neformalni vođa jedne od najutjecajnijih naših političkih stranaka toga doba, govornik svjetskoga glasa i pisac oštromnih propovijedi, poslanica vjernicima i pisama istaknutim suvremenicima i u domovini i u Europi, a uza sve to najveći dobrotvor u cjelokupnoj hrvatskoj povijesti do danas koji je ne samo pomogao i uzdigao mnoge znamenite naše pojedince nego i bitno unaprijedio cjelokupnu hrvatsku znanost, umjetnost i kulturu uopće...«² Biskup Josip Juraj Strossmayer bio je svestrana osoba – teolog i filozof, humanist i vizionar, domoljub i rodoljub, politički i kulturni, prosvjetni i gospodarski djelatnik, inicijator brojnih pothvata i mecena, donator i dobrotvor institucija i pojedinaca, koji je sve svoje intelektualne i fizičke sposobnosti ugradio u crkveno i nacionalno, kulturno i političko dobro hrvatskog naroda, ali i drugih naroda.

O biskupu Strossmayeru mnogi su, i mnogo, govorili i pisali s najrazličitijih stajališta, isticali veličinu Biskupijskog vlastelinstva i bogate prihode Biskupske menze,³ veličali ga kao mecenu i donatora, političara i gospodarstvenika, njemu u čast držali panegirike, podizali spomenike, tiskali i pretiskavali njegove značajne govore i objavljivali bogatu korespondenciju koja

---

¹ J. KRIŠTO, *Prešućena povijest. Katolička crkva u hrvatskoj politici 1850. – 1918.*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1994., 85.

² D. JELČIĆ, Predgovor, u: JOSIP JURAJ STROSSMAYER, *Izabrani književni i politički spisi*, sv. I., prir. Dubravko Jelčić, Matica hrvatska, Biblioteka »Stoljeća hrvatske književnosti«, Zagreb, 2005., 9.

³ Usp. *Ostavština đakovačkog i srijemskog biskupa Josipa Jurja Strossmayera 1905. godine*, prir. Stjepan Sršan, HAZU, Zavod za znanstveni i rad u Osijeku, Državni arhiv u Osijeku, Đakovačka i Srijemska biskupija, Zagreb – Osijek, 2006.

sadrži na desetke tisuća dokumenata; međutim, iz svega rečenoga i napisanoga ne dobiva se prava i potpuna slika toga velikana naše Crkve i našega naroda.

Najveći dio njegove duhovne pisane baštine ostao je zakopan kao blago u njivi (usp. Mt 13,46), ili se čuva kao »mrtvi kapital« što ga tek rijetki znanstvenici istražuju. Dok su ga neki smatrali govornikom svjetskoga glasa, političarom europskih razmjera, štoviše, jednom od najvećih ličnosti devetnaestoga stoljeća,⁴ »zapanjujuća je činjenica da danas malo tko zna nešto više i iscrpnije o toj najmarkantnijoj pojavi naše novovjekovne povijesti«. ⁵ Iz mnogo toga što je rečeno stječe se nepotpuna, čak i kriva slika o njemu, npr. da je bio isključivo svjetski čovjek, »hedonist punih džepova, darežljiv na sve strane gotovo do rasipnosti«, ⁶ »proturimski« i »protupapinski«, ⁷ čak i »heretik«. ⁸ Međutim, biskup Strossmayer odmah je na početku svoje biskupske službe u svom biskupskom geslu »Sve za vjeru i za Domovinu« zacrtao svoj životni program i dao do znanja da će u ta dva područja uložiti sve svoje talente. Tako je i bilo, ali je svjetovna javnost, koja je bila glasnija od crkvene, više naglašavala drugi dio gesla – »i za Domovinu«, pa je poznavanje Strossmayerova života i djela ostalo parcijalno, jednostrano, čak i krivo. Ako se o njemu i pisalo kao o biskupu, tada se napose isticalo: »Strossmayer je bio protiv nepogrešivosti Pape. Bio je protiv Pape?!«

1. Bogata duhovna pisana baština

Ako je zaslužan za ono što je ostavio Domovini, tj. hrvatskom narodu, na kulturnom i prosvjetnom području – Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti (kasnije preimenovana u Hrvatsku akademiju znanosti i umjetnosti), Hrvatsko sveučilište, Galerija slika, te brojne narodne čitaonice – bi-

⁴J. RUPP, biskup, tvrdi: *Strossmayer estundes plus grands hommes dusiècledernier*, vidi: Un Précurseur de l'oecumenisme: Strossmayer à la lumière de Vatican II par Ivan Tomas, Traduction de S. exc. Mgr. Jean Rupp, u: *L'ami du clergé*, 78 (1968.) 1, 57.

⁵V. KOŠČAK, *Josip Juraj Strossmayer političar i mecena*, Osijek, Revija, Izdavački centar Otvorenog sveučilišta Osijek, 1990., 1.

⁶D. JELČIĆ, Predgovor, u: JOSIP JURAJ STROSSMAYER, *Nav. dj.*, 16. – Usp. M. SRAKIĆ, Biskup Strossmayer između odbijanja i prihvaćanja, u: Padovan Ivo (ur.), *Zbornik radova o Josipu Jurju Strossmayeru*. Znanstveni skup, Zagreb – Đakovo od 26. do 27. listopada 1995. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1997., 15.-38.

⁷Usp. tekst M. Preloga u časopisu *Savremenik*, (1931.) 7, 3. Navedeno prema: A. SPILETAK, *Je li biskup Strossmayer bio liberalan katolik i pobornik pokreta za osnivanje narodne crkve?* Pretiskano iz »Bogoslovske smotre«, XIX (1931.) 3, 313.-338. Tisak Nadbiskupske tiskare, Zagreb, 1931.

⁸Usp. I. KRŠNJAVI, *Zapisci iza kulisa hrvatske politike*, Knjiga prva, prir. I. Krtalić, Mladost, Zagreb, 1986., 630.

skup Strossmayer zaslužan je i za ono što je kao pastir na pastoralnom planu učinio za Bosansku ili Đakovačku i Srijemsku biskupiju, kojoj je na čelu bio više od pola stoljeća, kao i za pastirske listove koje je kao učitelj ostavio »svo-
me stadu«. O tome on sam piše: »Moji su listovi u tom obziru opće poznati; pače te moje pastirske listove ostavljam stadu svome *kano neku baštinu*, u koje kadšto pogledati i u sv. vjeri se i u sv. spasu okrijepiti može, sjećajući se svoga vrhovnoga pastira, da se za njega Bogu moli: ne bi li se jednom skupa s njim u blaženstvu vječitom zajedno našli i svi oni, koji su jednom u jednoj umrlosti zajedno živjeli i vjerno Bogu služili.«⁹ Nažalost, za tu baštinu, koja se čuva na već požutjelim stranicama *Glasnika Biskupije đakovačko-sriemske*, malo tko zna. Veličina i značenje biskupa Josipa Jurja Strossmayera moći će se shvatiti tek kad se, uz sve ostalo što je napisao ili izrekao, i ti njegovi pastirski listovi upućeni »poljubljenoj braći svećenicima« i »milome puku« objave i prouče. Tada se neće moći olako manipulirati s njegovim životom i djelom niti krivotvoriti njegov odnos prema Rimu (Papi), ili stav o »jugosla-
venstvu« i sl.¹⁰

Strossmayerovi »jubileji« i »dani« izuzetna su prilika da se njegov lik predstavi što vjernije, a djelo što cjelovitije, da se istakne ono što je on prven-
stveno bio – »u prvom redu bio je pravi biskup katoličke Crkve, Ordinarij vlastite biskupije i pastir naroda Božjega. Ovaj aspekt njegove ličnosti ostao je dosad odveć zanemaren u znanosti i u javnom životu, i to upravo zbog nepoznavanja njegovih pastoralnih pisama i djelovanja.«¹¹ Strossmayer je bio »Svećenik, i to Veliki Svećenik, Biskup!«¹² Štoviše, bio je đakovački biskup! Njega je »iznjedrila« Đakovačka i Srijemska biskupija, ona je bila osnovica koja je omogućila njegovu povijesnu ulogu, koja mu je davala siguran oslonac, koja mu je davala golema sredstva za njegove potrebe.¹³

Crkveni dokumenti novijega datuma općenito za biskupa kažu da je on, u zajedništvu s Glavom Crkve, tj. rimskim biskupom i članovima biskupskog kolegija, autentični učitelj ne samo svojih vjernika, nego i onih

⁹ J. J. STROSSMAYER, Korizmena okružnica, u: *Glasnik Biskupija bosanske i sriemske*, XXXI (1903.) 3, 25.

¹⁰ Usp. D. JELČIĆ, Predgovor, u: JOSIP JURAJ STROSSMAYER, *Nav. dj.*, 17.-18.

¹¹ Usp. M. PELOZA, Pastoralno djelovanje Biskupa J. J. Strossmayera, u: *Vjesnik Đakovačke biskupije*, XIX (1966.), 181. Vidi također: M. PELOZA, Pastoralno djelovanje Biskupa J. J. Strossmayera, u: *Vjesnik Đakovačke biskupije*, XVII (1964.) 2, 31-33; 3, 51-53; 4, 74-75; 6, 116-118; 9, 166; 11, 205-206; 12, 225-227; XVIII (1965.) 2, 38; 3, 58; 4, 77-78; 6, 118; 7-8, 145-146; XIX (1966.) 7-8, 132-133; 10, 181-183; 11, 202-203; 12, 232-234.

¹² Strossmayer, u: *Vjesnik Đakovačke biskupije*, VIII (1955.) 4, 50.

¹³ Usp. V. KOŠČAK, *Nav. dj.*, 5.

koji ne vjeruju ili su intelektualno, odnosno praktično napustili kršćansku vjeru.¹⁴ Biskup Strossmayer bio je upravo takav učitelj koji je i *živom riječju*, tj. propovijedima i nagovorima, govorima i pozdravima, i *pisanom riječju*, ponajviše korizmenim poslanicama, tumačio i vječne istine i tzv. »moralne« istine, koje, već prema vremenu i mjestu, podliježu stalnim promjenama.¹⁵ Od prvih godina svoga biskupskoga imenovanja on je pisao pastirska pisma ili, kako ih je on sam naslovljavao, »okružnice« ili »poslanice«, i upućivao ih »svome stadu«. U prvih dvadesetak godina to su bile doista »okružnice« pisane rukom, koje su »kružile okolo«, od župe do župe (otuda »okružnice« ili »cirkulari«), a župnici su ih trebali prepisati u posebne župne knjige zване »Protocollum circularium«. Nažalost, malo je tih knjiga sačuvano, a još manje je biskupovih poslanica u njih prepisano. U prvih dvadesetak godina neke su poslanice objavljene u *Katoličkom listu*, i to na latinskom jeziku.¹⁶ Osim toga, neki su govori, i drugi tekstovi, objavljeni nakon biskupove smrti u kalendaru *Strossmayer Koledar*, u izdanju Gospojinskog društva za podignuće spomenika, koji je od 1907. do 1912. izišao u 5 brojeva.

2. Okružnice i poslanice u *Glasniku Biskupije đakovačko-srijemske*

Vođen željom da njegova pastirska riječ dopre do svake župe i do zadnjeg svećenika i vjernika, biskup Strossmayer pokrenuo je 1873. godine biskupijsko glasilo *Glasnik Biskupije đakovačko-srijemske*¹⁷ (u nastavku *Glasnik*), koje je tijekom gotovo stoljeća i pol izlaženja mijenjalo ime, a danas izlazi pod imenom *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije*. Osim što su od te godine sve Strossmayerove poslanice objavljene u tom službenom biskupijskom listu, neke su objavljene i kao separati.¹⁸ A

¹⁴ Usp. IVAN PAVAO II., *Pastores gregis – Pastiri stada*, Posinodska apostolska pobudnica o biskupu služitelju evanđelja Isusa Krista za nadu svijeta, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003., br. 39.

¹⁵ Usp. O. NELL-BREUNING, *Texte zur katholischen Soziallehre*, 8. erw. Aufl. Bernheim (Tetteler), 1992., II.

¹⁶ Usp. Pastirska poslanica preuzvišenoga gospodina đakovačkoga biskupa o putu u Rim, u: *Katolički list zagrebački*, X (1859.) 25, 193.-197. – Pastirska poslanica preuzvišenoga gospodina đakovačkoga biskupa o putu u Rim (konac), u: *Katolički list zagrebački*, X (1859.) 26, 201.-204. – Pastirska poslanica preuzvišenoga gospodina biskupa đakovačkoga, u: *Katolički list zagrebački*, XI (1860.) 9, 68.-69.

¹⁷ Usp. M. CEPELIĆ – M. PAVIĆ (prir.), *Josip Juraj Strossmayer, biskup bosansko-đakovački i srijemski, god. 1850. – 1900., posvećuje mu svećenstvo i stado prigodom njegove petdesetgodišnjice biskupovanja u Đakovu, 8. rujna 1900.*, Zagreb, 1900.-1904., 227.

¹⁸ Usp. B. P. i Lj. T., Bibliografija. Izdanja djela Josipa Jurja Strossmayera, u: JOSIP JURAJ STROSSMAYER, *Nav. dj.*, 57.-61.

da svoju pastirsku riječ može bez zapreke objavljivati, biskup je 1880. godine nabavio vlastitu tiskaru koja je kao *Biskupijska tiskara* djelovala do 1948. godine.¹⁹

Malo su se čitali ti pastirski listovi, tj. korizmene i druge poslanice i okružnice, a još manje se o njima pisalo. U Đakovačkoj biskupiji prvi su ih predstavili Milko Cepelić, biskupov tajnik i Matija Pavić, profesor crkvene povijesti u Đakovu. Oni su u poznatoj monumentalnoj monografiji *Josip Juraj Strossmayer, biskup bosansko-đakovački i sriemski 1850. – 1900.*, pod naslovom *Biskup i književni rad u dijecezi*, naveli godinu izdanja i kratki sadržaj tih poslanica.²⁰ O okružnicama, prije nego što je počeo izlaziti *Glasnik*, oni pišu:

»U prvim okružnicama svojim, koje su bile namijenjene svećenstvu dijecezanskomu, služi se biskup jezikom crkve (latinski). Tako, da spomenemo samo veće, u onoj od g. 1854, kada je uređena disciplina posta crkvenoga (29. siečnja br. 103): o proglašenju dogme Neoskvrnjenoga Začeca Bl. Dj. M. (21. veljače i 4. travnja 1855.); o dječaćkom sjemeništu (12. veljače 1857.); o novim institucijama dvaju samostana, preparandijâ i škola đakovačkih (24. veljače 1858.). – S velikim pastoralnim listom o izdanju dijec. katekizma i redu službe Božje (13. studenoga 1861.) počima niz okružnica pisanih jezikom hrvatskim. Iz ove dobe (1861. – 1874.) navađamo po imenu (osim spomenute): okružnice o prvom javnom svetkovanju blagdana sv. Ćirila i Metoda (9. svibnja i 5. lipnja 1863.); o Sylabu i jubilejskom proščćenju (29. siečnja 1865.); o duhovnim vježbama za svećenike (12. kolovoza 1869. i 28. siečnja 1868.), i znameniti pastoralni list uoči sabora vatikanskoga (29. lipnja 1869.) Sve spomenute okružnice leže većim dielom u rukopisu i prepisu u protokolima okružnica dijecezanskih. Sadržaj im je iscrpljen u ovoj knjizi.«²¹

Dr. Andrija Spiletak, najbolji poznavatelj osobe i djela biskupa Strossmayera, objavio je u *Glasniku* niz priloga u kojima je u kratkim crtama iznio »hronološkim redom Strossmayerove izjave o Piju IX. i Lavu XIII. i njihove izjave o Strossmayeru u pismima, što su ih na njega upravljali.«²² U tim je tekstovima naveo u kojem je broju *Glasnika* pojedina poslanica objavljena,

¹⁹ Usp. K. PAVIĆ, *Povijest đakovačkih tiskara*, Muzej Đakovštine Đakovo, Đakovo, 1987., 86.- 89.

²⁰ Usp. M. CEPELIĆ – M. PAVIĆ, *Nav. dj.*, 227.-239.

²¹ M. CEPELIĆ – M. PAVIĆ, *Nav. dj.*, 231. Znanat je dio te rukopisne baštine nestao, jer su je neki nakon Strossmayerove smrti dijelili »njegovim prijateljima« na sve strane.

²² A. SPILETAK, *Strossmayer i pape*. Na temelju originalnih spisa iz arhive biskupske kancelarije u Đakovu. Pretiskano iz *Glasnika Biskupije đakovačke*, Đakovo, 1925., 8. – Spiletak je svoje priloge objavio u *Glasniku* iz godine 1925., 1929. i 1930.

koja joj je glavna tema, te donio kraći ili duži izvadak iz poslanice, ali se najviše zadržao na onim odlomcima u kojima je Strossmayer govorio o Papi ili o svom odnosu prema Papi. Isti autor objavio je i vrijednu studiju pod naslovom *Strossmayer o socijalnom pitanju*, i u njoj prokomentirao korizmenu poslanicu iz 1892. godine, u kojoj je Strossmayer predstavio encikliku pape Lava XIII. *Rerum novarum*,²³ koja tematizira radničko pitanje, »koje danas sav svijet zauzima i u veliku brigu meće«.²⁴ Osim spomenutih studija, u novije je vrijeme objavljeno nekoliko vrijednih znanstvenih priloga o pitanjima što ih je biskup Josip Juraj Strossmayer obrađivao u svojim okružnicama, a tiču se obitelji²⁵ i svećenika.²⁶ Valja spomenuti izdanje triju Strossmayerovih okružnica o svetoj braći Ćirilu i Metodu, što ih je objavio Odbor za proslavu 1100. obljetnice Metodove godine pri ekumenskom vijeću Biskupske konferencije Jugoslavije, a izdala Kršćanska sadašnjost.²⁷

Autori izdanja svjetovnih znanstvenih i kulturnih institucija – primjerice, Tade Smičiklas,²⁸ Ferdo Šišić,²⁹ Vladimir Koščak,³⁰ Stana Vukovac³¹

²³ Usp. A. SPILETAK, Strossmayer o socijalnom pitanju, u: *Život*, XIV (1933.) 5, 200.-217. Ovaj tekst objavljen je i kao poseban otisak radnje.

²⁴ J. J. STROSSMAYER, Korizmena poslanica, u: *Glasnik Biskupija bosanske i sriemske*, XX (1892.) 3, 24.

²⁵ Usp. D. ILIČIĆ, Problematika braka i obitelji u okružnicama i poslanicama biskupa J. J. Strossmayera, u: *Obnovljeni život*, 68 (2013.) 4, 533.-549.; N. IKIĆ, J. J. Strossmayer o braku i obitelji, s posebnim osvrtom na miješane brakove, u: *Vrhbosnensia*, 2 (2003.) 2, 431.-447.

²⁶ Usp. D. ILIČIĆ, Svećenik Strossmayerova vremena, u: *Diacovensia*, XVIII (2010.) 2, 363.-385. Autor u ovom preglednom, izvornom znanstvenom radu izvrsno opisuje Strossmayerov odnos prema svećenicima i njegov stav prema svećeništvu općenito.

²⁷ Usp. Okružnica biskupa Josipa Jurja Strossmayera od 9. svibnja 1863; Okružnica Josipa Jurja Strossmayera, biskupa đakovačkog od 5. lipnja 1863; Druga okružnica o sv. Ćirilu i Metodu biskupa Josipa Jurja Strossmayera (iz 1881. godine); Korizmena poslanica Josipa Jurja Strossmayera – izvadak (4. veljače 1885.); u: *Dokumenti o sv. Ćirilu i Metodu*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1985., 59.-68.; 74.-174.

²⁸ Usp. *Nacrť života i djela biskupa J. J. Strossmayera i izabrani njegovi spisi: govori, rasprave i okružnice*. Napisao i sabrao Tade Smičiklas, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1906., VIII + 443 str. U tom izdanju autor je objavio dvije Strossmayerove poslanice, tj. onu iz 1877. i 1881.

²⁹ Usp. STROSSMAYER, JOSIP JURAJ, *Dokumenti i korespondencija*, Knjiga 1: od god. 1815. do god. 1859., Sabrao i uredio Ferdo Šišić, JAZU, Zagreb, 1933., XXIV + 478 str. (Posebna djela Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti)

³⁰ Usp. JOSIP J. STROSSMAYER, FRANJO RAČKI, *Politički spisi: rasprave /članci/ govori memorandumi*, priredio Vladimir Koščak, Znanje, Zagreb, 1971. (Biblioteka »Izbor«). Ciklus Hrvatska politička misao XIX. i XX. stoljeća. – Autoru je bilo povjereno da kao asistent Historijskog instituta JAZU-a sredi Strossmayerovu ostavštinu rasutu po arhivima Hrvatske. Rezultate rada objavio je u tri nastavka u Historijskom zborniku, V. KOŠČAK, *Strossmayerova ostavština*, H.Z. XI-XII, 1958.-1959, 371.-375; XIII, 1960, 263.-275, XIV, 1961, 329.-352.

³¹ Usp. JOSIP JURAJ STROSSMAYER, *Govori*, priredila Stana Vukovac, Slavonska naklada »Privlačica«, Vinkovci, 1994.

– objavili su uz neke poznate Strossmayerove govore i nastupe i neke od njegovih poslanica. Boljem upoznavanju biskupa Strossmayera svakako je pridonijelo objavljivanje njegovih izabranih književnih i političkih spisa, u izdanju Matice hrvatske, koje je, u dva sveska, za tisak priredio naš poznati akademik Dubravko Jelčić. On je u Predgovoru prvoga sveska briljantnim jezikom i znalačkom oštroumnosću predstavio biskupa Strossmayera.³² U drugom svesku objavio je četiri biskupove korizmene poslanice, i to iz godine 1887., 1891., 1892., i 1895.³³

3. Razlozi izdavanja Strossmayerovih poslanica, okružnica i govora u četiri sveska

O 200. obljetnici rođenja i 110. obljetnici smrti biskupa Josipa Jurja Strossmayera Đakovačko-osječka nadbiskupija, u suradnji s Hrvatskom akademijom znanosti i umjetnosti, namjerava organizirati nekoliko znanstvenih skupova i drugih manifestacija. Usto Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu organizira znanstvene simpozije u Beču, Rimu i Đakovu. I druge biskupije u Hrvatskoj (Varaždinska i Sisačka) organiziraju predavanja o tom velikom biskupu i meceni. Osim toga, uz već spomenutu Hrvatsku akademiju znanosti i umjetnosti, Matica hrvatska, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku te grad Đakovo također upriličuju niz znanstvenih skupova. Uz Strossmayerov jubilej održavaju se znanstveni skupovi na najvišoj razini i u Bugarskoj te Makedoniji.

Kroz proteklo razdoblje mnogo se govorilo i čitalo o **Strossmayeru**, no često se ponavljalo i isticalo jedno te isto. Pitamo se, zašto se, nakon Ferde Šišića i Tade Smičiklase, objavilo tako malo znamenitih Strossmayerovih govora i vrijednih poslanica? Stejeće se dojam da neki njegovi sudovi i stavovi nisu bili po volji ni pojedincima ni institucijama. Lakše je bilo prepričavati Strossmayera, nego mu dopustiti da on i novim generacijama bude nedvosmisleni učitelj. Međutim, bilo bi vrijeme da se **Strossmayera čita**, i to ono što je **on** govorio i napisao. U znak zahvalnosti i poštovanja prema svome velikom biskupu, koji je svoju biskupiju »sa granica s Turskom« i svoje malo Đakovo uveo u središte Europe, Đakovačko-osječka nadbiskupija odlučila je, tj. Nadbiskupski ordinarijat i Središnja nadbiskupijska i fakultetska knjižni-

³² Usp. D. JELČIĆ, Predgovor, u: JOSIP JURAJ STROSSMAYER, *Izabrani književni i politički spisi*, sv. I., Zagreb, 2005.

³³ Usp. JOSIP JURAJ STROSSMAYER, *Izabrani književni i politički spisi*, sv. II., priredio Dubravko Jelčić, Matica hrvatska, Biblioteka »Stoljeća hrvatske književnosti«, Zagreb, 2006.

ca, prirediti i izdati Strossmayerove korizmene i prigodne poslanice i okružnice koje su uglavnom objavljene u biskupijskom *Glasniku* te neke njegove značajnije propovijedi i govore. Tim izdanjem žele pomoći da se stekne što vjernija slika o našem velikom biskupu i ujedno zahvaliti mu za sve ono što je kao biskup učinio na pastoralnom i općenito crkvenom području, kao i za ono što je učinio na unapređenju materijalnih dobara, koja su i njegovi nasljednici vratili narodu.

Prva tri sveska ovoga izdanja kronološki prate korizmene i prigodne poslanice i okružnice objavljene u *Glasniku* od 1874. do 1903. godine, a IV. svezak sadrži neobjavljene tekstove te one koji su objavljeni u raznim prigodama:

I. svezak donosi korizmene i prigodne poslanice i okružnice objavljene u *Glasniku* od 1874. do 1885. godine, na oko 600 stranica;

II. svezak sadrži korizmene i prigodne poslanice i okružnice objavljene u *Glasniku* od 1886. do 1891. godine, na oko 600 stranica;

III. svezak sadrži korizmene i prigodne poslanice i okružnice objavljene u *Glasniku* od 1892. do 1903. godine, na oko 600 stranica;

IV. svezak sadrži Strossmayerove poslanice napisane prije početka izlaženja *Glasnika*, do kojih se moglo doći ili su objavljene u nekim drugim izdanjima. Tu su uvršteni i neki govori i propovijedi što ih je Strossmayer održao u pojedinim prigodama ili svečanostima.

Ta četiri sveska ne samo da dovode u sumnju, već i opovrgavaju tvrdnju Antuna Gustava Matoša da »(Strossmayer) ne ostavi, osim nekoliko poslanica i govora«. ³⁴ Također, omogućuju javnosti da prosudi istinitost suda prema kojem »Strossmayer je bio *čovjek akcije*, a ne *pera*, pa je pisanje bilo tek popratna pojava njegova djelovanja (Koščak)«. ³⁵ Tih »nekoliko poslanica i govora« samo u ovom izdanju obuhvaća preko dvije tisuće stranica, a ostali spisi, govori, pisma, putopisi još nekoliko tisuća stranica. Prema provjerenim podatcima, »Strossmayerova ostavština u Arhivu Jugoslavenske akademije (SOAJA) sadržava preko 15.360 dokumenata«. ³⁶

Strossmayer je svoje poslanice i okružnice pisao u jednome dahu, povučen u osamu na nekoliko dana; neke je napisao u Rimu, za zimskog borav-

³⁴ A. G. MATOŠ, *Vidici i putovi*, Zagreb, 1907., 27.-28.

³⁵ JOSIP JURAJ STROSSMAYER, *Govori*, prir. Stana Vukovac, 142.

³⁶ V. KOŠČAK, *Josip Juraj Strossmayer političar i mecena*, 257.

ka u Zavodu svetoga Jeronima, a neke u toplicama u Rogaškoj Slatini, kamo je svake godine od 1866. odlazio na godišnji odmor. Pisao ih je svojim teško čitljivim rukopisom, s mnogo ispravaka i umetaka. Rukom napisan tekst predavao bi tajnicima koji su ga prepisivali i priređivali za tisak. Čini se da je Strossmayer veću pozornost posvećivao sadržaju negoli formi, što se dade zaključiti iz grafički oblikovanog teksta koji je tiskan od vrha do dna stranice. Rečenice su mu duge, u nekim slučajevima i do petnaest redaka, a odlomci bez naslova, podnaslova i odjeljaka, razvučeni na nekoliko stranica. Biskup je svećenicima preporučio da oni sami pročitaju cijelu okružnicu, a vjernicima pročitaju ili protumače samo one dijelove koje mogu razumjeti.

a. Sadržaj poslanica i okružnica

Strossmayerove su korizmene poslanice i okružnice sadržajno bogate, odgojno poučne, i pokazuju sve bogatstvo njegovog »srca i uma«. Tijekom pedeset i pet godina svoje biskupske službe pisao je o brojnim temama i problemima s najrazličitijih područja teologije i filozofije, pastoralna i liturgike, patrologije i biblijskih znanosti, crkvene umjetnosti i povijesti, politike i sociologije (jubilej, svećeništvo, rad i red, jedinstvo ljudskog roda i jedinstvo u Crkvi, ekumenizam, odnos čovjeka prema Bogu, kršćansko ustrojstvo država, političko-ekonomsko uređenje društva, raspad hrvatskih obiteljskih zadruga, ljudska osoba i sloboda, ropstvo i kapitalizam, kršćanski brak i obitelj, pitanje žena i mladih u društvu, slobodni zidari, bogatstvo i siromaštvo, radnici i rad, rat i pacifizam i druga socijalna pitanja). Hrvatski tekst poslanica Strossmayer je potkrijepio obilnim navodima iz Svetoga pisma i djela crkvenih otaca, teologa i filozofa.

Strossmayer nije bio ljubomoran na svoja pastirska pisma, naprotiv, spremno je ponudio da drugi dadu svoj sud, kao što sam piše: »Bude li dakle štogod neumjestna i neuputna u okružnici ovoj, popraviti će dobri puk zdravim umom i poštenim srcem svojim. Što se tiče učenjaka, u koliko rieč moja i do njih dopre, oni će ju svojim znanjem i umienjem lako popraviti i popuniti, što u njoj manjkavoga uzbude; a hvala Bogu i pri pretužnomu našem slučaju, koji svi oplakujemo, dokazalo se je i opet, da se ne samo mi apoštoli i svećenici, nego da se i najumniji i najučeniji svjetovnjaci naroda našega za svetu vjeru i otajstva njezina živo zauzimaju.«³⁷

³⁷ J. J. STROSSMAYER, Korizmena poslanica, u: *Glasnik Biskupija bosanske i sriemske*, XV (1887.) 3, 22.

b. *Tekstološke i druge napomene za novo izdanje Strossmayerovih poslanica, okružnica i govora*

Da bi čitatelji dobili što bolji uvid u ovo izdanje, evo nekoliko napomena:

- (1) U načelu, tekstovi su preuzeti iz *Glasnika Biskupije đakovačke i srijemske*, zatim iz *Katoličkog lista* te iz izvornih dokumenata Nadbiskupijskog arhiva u Đakovu.
- (2) U ovom izdanju zadržan je korijenski pravopis kojim je pisao autor, iako je razvidno da ga se nije dosljedno pridržavao. Dvoslov *dj* zamijenjen je slovom *đ*, a dvoslov *gj* ostavljen kao u izvorniku. S obzirom na pisanje velikih slova, prihvaćena su pravila novoga Hrvatskoga pravopisa.³⁸ Padeži su ostavljeni kao u izvorniku, jedino je kod nekih riječi u starom padežnom nastavku za genitiv (*-ij*) ispušteno zadnje slovo (npr. ljudij – ljudi).
- (3) U nastojanju da ostanemo što vjerniji Strossmayerovom tekstu, a radi lakšeg čitanja i razumijevanja teksta, ujednačili smo pisanje pojedinih riječi, budući da kod Strossmayera pronalazimo neujednačeno pisanje istih riječi (npr. izpovjednik – ispoviednik, grješnik – griešnik, katolik – katolik, koljevka – kolievka, kreposti – krieposti, ljepšega – liepšega, svjetla – svieta, svjetlost – svieta, vjeke – vieke, uvijek – uvijek), dajući prednost učestalijem obliku. Osim toga, ispravili smo i neke očite tiskarske pogreške, osobito u tekstovima objavljenim u *Glasniku*.
- (4) Tekst je izrađen prema tekstološkim pravilima postavljenim u Biblioteci *Stoljeća hrvatske književnosti*,³⁹ a realiziranim u *Tekstološkim napomenama* već spomenute knjige akademika D. Jelčića.⁴⁰
- (5) Latinski tekstovi pisani su kurzivom, kao što je to sam Strossmayer običavao pisati u zadnjim godinama života. Osim onih koje je preveo sam, često vrlo slobodno, drugi latinski tekstovi nisu prevedeni.

³⁸ Usp. *Hrvatski pravopis*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2013.

³⁹ Usp. J. VONČINA, *Tekstološka načela za pisanu baštinu hrvatskog jezičnog izraza*. Posebni prilog *Stoljećima hrvatske književnosti*. Biblioteka *Stoljeća hrvatske književnosti*, Matica hrvatska, Zagreb, 1999.

⁴⁰ Usp. JOSIP JURAJ STROSSMAYER, *Izabrani književni i politički spisi*, sv. I., priredio D. Jelčić, 317.-319.

- (6) Da olakšaju čitanje i snalaženje u poslanicama, pisanim izvorno u dugim poglavljima i odlomcima (vidi prilog, str. 616.-626.), a koja svojim sadržajem dotiču mnoga područja crkvenoga i društveno-političkog života, priređivači su u duge odlomke umetnuli međunaslove, koji su označeni bold-kurzivom kako bi se mogli razlikovati od izvornih međunaslova pisanih kurzivom. Osim toga, svakoj poslanici umetnut je glavni naslov kojim je istaknut njezin tematski sadržaj i najvažnija poruka.

Biskup Strossmayer svoje je poslanice ostavio »kao neku baštinu«, a ona se čuva, kao u kakvoj »bakinoj škrinji«, u desetak sačuvanih, požutjelih kompleta *Glasnika*. Nadbiskupija đakovačko-osječka želi tu baštinu iznijeti »iz bakine škrinje« i ponuditi je našoj crkvenoj i društvenoj javnosti, u počast velikanu naše Crkve i naše Domovine.

Ovaj opsežan posao zajednički su obavili u ime Biskupskog ordinarijata mons. dr. sc. Marin Srakić, đakovačko-osječki nadbiskup i metropolit u miru, u ime Središnje nadbiskupijske i fakultetske knjižnice voditeljica Ankica Landeka, dipl. teol. i dipl. knjižničar. Zahvaljujemo i svima koji su pripomogli da se ovo djelo privede kraju, napose mons. dr. sc. Vladimiru Dugaliću, odgovornom uredniku ovoga izdanja, potom g. Toniju Rodinisu koji je skenirao i digitalizirao tekstove iz *Glasnika*, zatim g. Mirku Mihaljeviću, djelatniku *Glasa Slavonije* d.d. Osijek, na grafičkom i tehničkom oblikovanju te č. s. Marineli Herceg, koja je svojim daktilografskim umijećem pospješila završetak posla. Dakako, posebno zahvaljujemo autorima uvoda ili predgovorâ u pojedine knjige, koji su se potrudili da čitateljima približe njihov sadržaj i značenje.

Neka i ovo djelo bude »Sve za vjeru i za Domovinu«.

U Đakovu, na blagdan sv. Ćirila i Metoda, zaštitnika Đakovačko-osječke crkvene pokrajine (metropolije), 5. srpnja 2015.

Mons. Marin Srakić,
đakovačko-osječki nadbiskup
i metropolit u miru